

NOVO OBDOBJE GORSKEGA VODNIŠTVA

FRANCE ZUPAN

Nekatere stvari niso same po sebi umevne in je prav, da se tega zavedamo, ko letos proslavljamo 90. obletnico prvega slovenskega tečaja za gorske vodnike v svoji lastni državi, v Trenti in — v slovenskem jeziku. Prav lahko bi bilo tudi drugače, če ne bi Slovenci imeli v preteklosti dovolj pogumnih in požrtvovalnih ljudi, ki so znali videti preko ozkih osebnih interesov: spodobi se, da se jih spomnimo s hvaležnostjo.

Tudi velika popotovanja se začenjajo s prvim korakom. Mnogo majhnih korakov in potrpežljivosti je bilo potrebno, da je SPD lahko leta 1906 organiziralo prvi slovenski tečaj za gorske vodnike, saj je bila vodniška služba v naši deželi do tedaj trdno v rokah nemško avstrijskega Alpenvereina.

ROMANTIČNA DOBA

Kdo drug kot **Janko Mlakar** je nazorno opisal tedanje razmere:

»Nemški turist, ki je bil namenjen v Triglavsko pogorje, je navadno izstopil iz vlaka na Dovjem, ko je sprevodnik zaklical: »Lengenfeld, aussteigen«. Pri Šmercu je bil nemško postrežen. Če je najel vodnika, je bil lahko o njem prepričan, da je rojen Nемец. Govoril je namreč pristno nemško koroško narečje. Hodil je po nemškem Alpenvereinswegu, tu pa tam je videl na kaki skali zapisano z velikimi črkami DOAV, prenočil je v nemški koči, zapisal se je vrh Triglava v nemško knjigo. Ko se je vrnil s ture, je na postaji zopet vstopil, ko ga je sprevodnik opomnil »Einsteigen«... Tako se je počutil v naših planinah kot doma, mi pa, ki smo hodili po nemških poteh in prenočevali v nemških kočah, smo se čutili tujce na domačih tleh...«

To je preprost opis dejstev, naravna in razumljiva posledica tedanjega razmerja sil in slovenskega zamudništva — tudi na področju planinstva, ki je takrat pomenilo vzpone v vrhove po najlažji možni smeri. Gorski svet je bil neraziskan in velika neznanka, toda prav v tem času je slovensko meščanstvo, ki sprva previdno in boječe odkriva domači gorski svet, postajalo vedno bolj samozavestno.

Če si namreč omdislamo vso romantično gloriolo okoli gorskih vodnikov, potem ostanejo pred nami le revni prebivalci zakotnih alpskih dolin, ki so si na ta način izboljšali svoj dostikrat borni vsakdanji kruh v zameno za to, da so gospode iz tujih mest — pri čemer jim pravzaprav ni bilo posebno pomembno, ali je to Trst, Dunaj ali Ljubljana — varno pripeljali na gorski vrh in jim obenem povedali marsikaj zanimivega — navsezadnje so pripovedovali le o svojem vsakdanjem življenju in okolju.

Mnoga znamenita imena je ohranila zgodovina iz teh prvih začetkov gorskega vodništva — bohinjske prvopristopnike Triglava v tistem daljnem osemnajstem sto-

letju, slavne trentarske gorske vodnike in človeško tople in neponovljive originale v Gornji Savski dolini. Nekaterim izmed njih je **Julius Kugy** v svojih knjigah zagotovil nesmrtnost.

Čeprav je res, da so se velika dejanja našega gorskega vodništva pred prvo svetovno vojno pisala predvsem v Julijskih Alpah, ne gre pozabiti tudi na može, lovce in pastirje, ki so v Grintovcih in Karavankah vodili turiste na vrhove in preko samo njim znanih prehodov.

Če torej govorimo najprej o romantični dobi in o priložnostnih, samorastniških gorskih vodnikih, ki so jih obiskovalci pač našli med domačimi pastirji in lovci, potem je za obdobje proti koncu devetnajstega stoletja in v prvih letih našega stoletja pač ustrezna oznaka »slovenski gorski vodniki z nemškim vodniškim znakom«. S tem je vse povedano, kar je treba vedeti. Do leta 1904 je imel pravico avtorizirati gorske vodnike le nemški Alpenverein in tako so slovenski gorski vodniki hodili v nemške vodniške tečaje.

ZNAMENITO LETO 1906

Kaj se je torej pred devetdesetimi leti pravzaprav zgodilo?

Nacionalna zavest je bila vedno močnejša tudi med Slovenci in tudi planinstvo je postalo eno od področij, kjer si je mlada nacija lahko napolnjala mišice v tekmovalstvu s sosedi. Gradnja koč na Kredarici, znameniti spor za to, čigav je triglavski vrh, podvigi imenitnega triglavskega župnika **Aljaža** in gradnja »slovenskih« poti so mejniki v tem razvoju. Ni trajalo dolgo in v slovenskem planinskem društvu so se zavedeli, da morajo nekaj spremeniti tudi na področju gorskega vodništva.

Ko je leta 1903, ob desetletnici obstoja Slovenskega planinskega društva, **dr. Josip Tominšek** razvil program dela, je med drugim dejal: Društvo mora gledati na to, da avtorizira svoje vodnike!

»Ker se je SPD prepričalo, da je gorsko vodništvo na pričakovani večji promet v naših planinah po otvoritvi nove železnice — gre za progo čez Visoke Ture v Soško dolino — premalo pripravljeno, je sklenilo izobraziti sposobne može in mladeniče za vodniški posel in jih potem priporočiti pristojnim oblastem v pooblastitev za službo gorskih vodnikov,« je tri leta kasneje zapisal PV.

Znamenitega leta 1906 je bil torej v Ljubljani vodniški tečaj SPD, za katerega se je prijavilo trideset pripravnikov iz Mojstrane, Bohinjske Bistrice, Srednje vasi, Žirovnice, Radovne, Rateč, Bleda, Luč, Stahovice, Kranjske Gore in Begunj. Torej izključno domačini izpod gora. Gorski vodnik, ki živi v mestu, se pri nas pojavljuje šele tri desetletja kasneje.

Kdo so bili predavatelji? Janko Mlakar, **Fran Orožen**, **Fran Tominšek**, **Anton Šušteršič**, **Fran Korošec**, **Ivan Macher**, **Josip Hauptmann**, **Josip Verbič**, torej

slovenski gospodje iz Ljubljane, ki so uspešno nadomestili predavatelje iz Gradca in od drugod; lahko rečemo, da je SPD pridobilo nove točke in pod svoje okrilje uspelo dobiti tudi gorsko vodništvo v naših gorah.

Kar sledi, je bolj ali manj znana zgodba: prva svetovna vojna je krvavo zaključila mednarodne prepire v stari Avstroogrski. V sporu med Slovenci in Nemci, kdo bo glavni v Julijcih, je pravzaprav zajeten kos pogače dobil tudi tretji, sosedje Italijani. Meja je presekala Julijske Alpe in čudovit del slovenskega ozemlja in gorskih vrhov je bil nedostopen do konca druge svetovne vojne, ko smo se spet lahko brez strahu in motečih mejnikov povzpeli na naše vrhove.

GOSPOSKI IN KMEČKI VODNIKI

Gorsko vodništvo je živelo naprej med obema vojnama s tem, da se pojavi poleg vodnika domačina tudi gorski vodnik iz mestnih naselij; razvoj alpinistike je namreč postavil v ospredje povsem nov tip gorskega vodnika, plezalca, ki ne vodi več samo po zavarovanih poteh in po najlažji smeri na vrhove, ampak vodi tudi po plezalnih smereh. Gorski vodnik tudi — čeprav le izjemoma — ne vodi več samo po svojem domačem terenu, ni več samo lokalni poznavalec, ampak gre s svojim klientom tudi drugam, v tuje gore, kar so pravzaprav počeli najboljši naši vodniki, Trentarji, že za časa Kugyja in je tako, samo kot primer, gorski vodnik **Lojze Erjavšek** iz Stahovice vodil svojega klienta **Mraka** malo pred drugo svetovno vojno po Dauphineji...

Vodništvo pa je spričo številnih koč in zavarovanih poti izgubilo svoj nekdanji pomen. Tisočem domačih turistov vodnik ni bil samo predrag, bil jim je nepotreben, ugotavlja **Evgen Lovšin** v svoji dragoceni zgodovini gorskega vodništva. Če je še leta 1930 **dr. Tuma** kritiziral, da so vodniki SPD škandalozno slabo organizirani, pa tudi neizvežbani, se je stanje kmalu izboljšalo: izdelali so pravilnik, izšla je naredba banske uprave o gorskih vodnikih, predvsem pa so na vrsti tečajev izvežbali nov tip vodnika, reševalca in plezalca.

Ta ni več neposredno poklicno povezan z goro in tudi ne biva stalno v gorskem kraju. Vodniki postajajo študentje, delavci, univerzitetno izobraženi, neke vrste amaterji... Povejmo, da Švicarski alpski klub SAC pred drugo svetovno vojno takih gosposkih vodnikov ni priznaval in je bilo tudi v Avstriji zelo močno prepričanje, da naj bo ta poklic pridržan izključno domorodnemu gorskemu prebivalstvu.

Brilejev priročnik za planince iz leta 1939 omenja gorske vodnike za plezalne gure; med njimi je seveda **Joža Čop** za vse plezalne ture, pa **Uroš Župančič** in **Hanza Vertelj**, za Grintovce pa **Vinko Modec** in **Boris Režek**, da omenim le nekatere. Istočasno pa bogati klienti, tudi taki so bili pri nas pred drugo svetovno vojno, predvsem tujerodni tovarnarji, za težke prvenstvene plezalne vzpone in dobro plačilo najamejo tuje vodnike, **Dibono**, **Comicija**; to je bil pač drugi, višji, gosposki cenovni razred.

NOV TIP GORSKEGA VODNIKA

Ponovno je druga svetovna vojna nasilno pretrgala dogajanje. Vendar so bile nesorazmerno velike človeške žrtve, ki jih je dal majhen slovenski narod v borbi za svobodo, poplačane — mejniki so se s Triglava in Vršiča pomaknili na Kanin in Mangart, Trenta in Koritnica sta se pridružili svoji domovini...

V novem družbenem sistemu, v katerem smo se znašli, smo se nekaj časa zgledovali predvsem po sovjetskem alpinizmu, množičnost je bila največkrat uporabljena beseda, alpinistika ni smela biti beg pred življenjem iz tedanje stvarnosti v individualizem, ampak vesel in krepi skupni podvigi k telesnemu zdravju in duševnemu ravnovesju.

Gorski vodnik, ki za dobro plačilo vodi svojega petičnega klienta po gorah, je seveda postal v tistem času figura, ki si je ni bilo mogoče zamisliti, saj petičnih klientov, velikih trgovcev, tovarnarjev in veleposestnikov preprosto ni bilo več, pač pa so bile tu delovne množice, mladina, vsi brez denarja, pa z veliko željo po gorah. In ker smo imeli vsi pravico do gorskih lepot, je nastal tudi nov tip gorskega vodnika. Pravzaprav je nastala celo inflacija vodnikov: društveni, mladinski in še kakšni, bolj ali manj usposobljeni, ki so za skromne dnevnice in enolončnico vodili trume ljudi po gorah: vesele sindikalne izlete, sto žensk na Triglav, sto železarjev na Triglav, sto gostinskih delavcev na Triglav. Slovenci smo postali narod planincev z najbolj urejenimi, zavarovanimi in markiranimi potmi, z vzorno oskrbovanimi planinskimi postojankami, kar je sijajen dosežek, če pomislimo, da je bilo leta 1946 uporabljenih le kakih 10 planinskih koč, vse drugo je bilo požgano in poškodovano.

Predvojnih gorskih vodnikov torej po 1945. praktično ni bilo več. Sicer pa je v nekaj letih zrastle nova, povojna generacija. Odlčnih plezalcev, ki so v nekaj letih spoznali večino klasičnih plezalnih smeri in preplezali nove, še težje, je bilo kar nekaj in PZS je leta 1959 že lahko izdala začasne legitimacije prvim vodnikom, uspešnim plezalcem, ki so se izkazali tudi z znanjem, kakršno pritiče gorskemu vodniku.

Vodniki so bili pooblaščen za nadelana gorska pota, za plezalne vzpone in za zimске visokogorske ture v Vzhodnih Julijskih in Savinjskih Alpah.

Večje, trdo vezane in uglednejše legitimacije so dobili gorski vodniki leta 1964. V njih je bilo poleg že povedanega tudi zabeleženo, katere jezike govori gorski vodnik, pa še Pravičnik o organizaciji gorskih vodnikov pri PZS, ki ga je sprejela skupščina PZS leta 1958. Vodnikov je torej bilo dovolj, celo preveč (od leta 1958 do 1993 je vodniški znak prejelo 145 oseb, trenutno jih je letno registriranih med 50 in 60, vodniško aktivnih pa je okoli 30), saj — resnici na ljubo povedano — kakšnega posebnega zanimanja za vodništvo ni bilo. Gorski vodnik ni bil poklic, na vodništvo se ni gledalo kot na pridobitno dejavnost, prej je bilo neke vrste statusni simbol med vse številnejšo planinsko srenjo. Tudi merila takrat niso bila za vse enako stroga.

VÓDENJE »NA ČRNO«

Čas sicer ni bil več naklonjen klasičnemu gorskemu vodništvu, vendar so posamezniki priložnostno, poleg svojega poklica, vodili že omenjene društvene in sindikalne izlete, pa skupine tujih, predvsem angleških turistov, ki jih je organiziral Kompas, pa organizirane skupine plezalcev iz dežel vzhodnega bloka, sem pa tja tudi kakega posameznika na plezalne ture po domačih gorah.

V času, ki pravzaprav ni vedel kaj početi z gorskimi vodniki, je zato še bolj dragoceno organizacijsko delo redkih posameznikov, ki so kljub vsemu vztrajali, sestavljali pravilnike, organizirali tečaje, poskrbeli za znake in legitimacije in vodili dokumentacijo — tu je pač treba omeniti nesebično delo **Janeza Krušica** z Jesenic.

Z dvigom življenjske ravni in odpiranjem v svet pa se je polagoma tudi tu marsikaj spremenilo: naši gorski vodniki v zadnjih treh desetletjih vodijo domače planince v Zahodne Alpe, še posebej priljubljen je postal Mont Blanc, posebno podjetni pa so si dobili celo tuje kliente, predvsem Američane, in jih vodili po Zahodnih Alpah, strogo formalno gledano »na črno«... In če že govorimo o podjetnosti, ki je brez dvoma ena od zaželenih lastnosti gorskega vodnika, je seveda tu povsem novo področje — vodenje trekingov v Himalajo in druga ekotična gorstva v zadnjem času, ko je za Krušicem podkomisijo za gorske vodnike pri PZS prevzel **Roman Robas**.

Tako smo prišli do dejstva, da slovenski gorski vodniki oziroma naša organizacija mednarodno nismo bili — in še sedaj nismo — priznani. Teško pa si zamislimo vodništvo kot poklic; ta možnost je sedaj, v novih družbeno ekonomskih razmerah, ko smo presenečeni spoznali brezposelnost in gospodarsko krizo, postala zopet aktualna, vendar pa bi bila neizvedljiva brez mednarodnega priznanja vodniške organizacije in s tem možnosti legalnega vodenja klientov tudi zunaj Slovenije.

Tudi za gorske vodnike sta namreč v sedanjih razmerah dve možnosti: prva, imenujmo jo pogojno domačijska, je gorski vodnik, ki čaka doma na kliente, da jih vodi po domačih gorah, in druga, podjetnejša, odprta v svet, ki ima po našem prepričanju večje možnosti za uspeh. Tako kot za Slovenijo velja tudi za gorske vodnike: če hočemo preživeti, moramo svoje kliente in prostor za svoje delovanje poiskati ne le doma, ampak tudi ali celo ali predvsem v širšem svetu, bogatem z gorami in možnostmi... To pa tudi pomeni novo kvaliteto stopnjo gorskega vodnika, alpinista z mednarodnim slovesom, človeka, vajenega medijske promocije, ki zna sukati tudi pero, če je treba. Utopija? Ali zahtevamo preveč? Ne, če resno mislimo na vodništvo kot na poklic, kajti konkurenca je huda.

MERILA IN STANDARDI EU

Iz takih razmišljanj je leta 1993 nastala tudi pobuda **Bojana Pograjca** in **Marka Štremfelja**, da vodništvo pri nas organiziramo na novo. Zamisel je dobila večinsko

podporo med gorskimi vodniki, ustanovljeno je bilo ZGVS v Planinski zvezi in na ustanovnem zboru maja 1993 je bil za predsednika združenja izbran Marko Štremfelj.

Naslednji koraki so bili registracija in septembra 1993 prošnja za sprejem v Mednarodno zvezo združenj gorskih vodnikov, ki je združenje rednih ali občasno poklicnih gorskih vodnikov. Vse kaže, da bo do sprejema prišlo spomladi 1997, naš mentor, to je združenje gorskih vodnikov za Južno Tirolsko, pa več kot dobro sodeluje z nami.

Doma je nalog dovolj: ustrezno se bo treba umestiti v sklop Ministrstva za šolstvo in šport in Ministrstva za gospodarske dejavnosti, sektor turizem. Sodelovanje s Fakulteto za šport in seveda s PZS je utečeno in tesno. Razumljiva je mednarodna aktivnost — tako je bilo v Vratih organizirano uspelo srečanje tehnične komisije mednarodne zveze.

V pripravi je zakon o gorskih vodnikih, ki je že poslan vladni službi za zakonodajo.

Postavljen je nov sistem izobraževanja po merilih in standardih, ki jih je Evropska unija postavila za pridobitev naziva poklicnega gorskega vodnika. Prihaja nova generacija, plezalci najvišjega razreda, z mednarodnimi alpinističnimi izkušnjami, sposobni zadovoljiti najbolj zahtevnega klienta. Ukvarjamo se z marketingom — bolje rečeno, pridobivamo izkušnje na tem področju, izdelana sta plakat in informativna brošurica. Z eno besedo: novo vodstvo se trudi, da pridobi zainteresirano domačo javnost za novo obliko hoje v gore, za hojo z gorskim vodnikom, kar naj ne bi bil samo simbol družbenega statusa, ampak bi tudi prispevalo k večji varnosti. Za vse tiste, ki bi radi šli na ture, ki jih še ne poznajo, ki ne najdejo primerne spremljevalca, ki bi šli radi v gore tudi pozimi, ki jih mikajo tuje gore na drugih kontinentih, ki bi radi pokazali slovenske gore svojemu poslovnemu partnerju ali potrebujejo pri svojem poklicnem delu pomoč nekoga, ki se znajde v gorah v vseh razmerah, so gorski vodniki prava rešitev.

ČLANI MEDNARODNE SKUPNOSTI

Lahko rečem, da čuti vodstvo pri svojem delu polno podporo svojega članstva, ker je optimistično in prepričano, da je čas apatije za nami in kriza prebrodena. V resnici se odpirajo — pri tem mislim na vse tiste, ki imajo dovolj energije in podjetnosti, da sprejmejo ta izziv — nove možnosti, da napišejo novo poglavje v zgodovini slovenskega gorskega vodništva. Ta je bila doslej sicer včasih bolj, včasih manj uspešna, toda vseeno častna in ni se nam je treba sramovati.

Možje iz daljnega leta 1906, naši predhodniki iz začetka 20. stoletja, so znali uresničiti svoje sanje in naredili so red v lastni hiši. Danes se njihovi nasledniki pripravljajo, da uresničijo svoje sanje in da stopijo v svet — ne sramežljivo tiholazniško in napol naskrivaj, ampak kot enakopravni člani mednarodne skupnosti gorskih vodnikov.

(Pripravljeno po različnih virih (Lovšin, Pograjc, lastni arhiv) junija 1996 za proslavo v Trenti.)